

บทที่ 2

แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาการปรับเปลี่ยนสิ่งแวดล้อมเมืองหลวงพระบางภายหลังเป็นเมืองมรดกโลก
ในครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำทฤษฎีและแนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองดังนี้

- 2.1 แนวคิดนิเวศวิทยามนุษย์
- 2.2 แนวคิดการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม
- 2.3 แนวคิดนิเวศน์วิทยาวัฒนธรรม
- 2.4 แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
- 2.5 แนวคิดหลักการและยุทธวิธีของการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง
- 2.6 เงื่อนไขการเป็นเมืองมรดกโลกและเกณฑ์ในการตัดสินใจให้หลวงพระบางเป็นเมืองมรดกโลก
- 2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.8 กรอบแนวคิดการวิจัย

2.1 แนวคิดนิเวศวิทยามนุษย์

Hawley (1950) ได้ให้คำนิยามนิเวศวิทยามนุษย์ว่า เป็นการศึกษาแนวทางการอยู่รวมกลุ่มของมนุษย์เพื่อความอยู่รอดในพื้นที่หนึ่ง ๆ และมนุษย์ถือได้ว่ามีพัฒนาการที่เหนือสัตว์และพืช มนุษย์ไม่อยู่ในระบบขอมจำนวนต่อธรรมชาติ แต่มนุษย์จะอาศัยเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการต่อสู้กับสภาพแวดล้อม ตลอดจนมีสถาบันตามลักษณะวัฒนธรรมและการอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นสังคม

มโนส สุวรรณ (2530) ได้กล่าวไว้ว่า มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศ (Ecosystem) ซึ่งประกอบไปด้วยสิ่งมีชีวิต ได้แก่ พืช สัตว์ จุลินทรีย์ ต่างๆ และสิ่งที่ไม่มีชีวิตได้แก่ ปัจจัยแวดล้อมต่างๆ เช่น ดิน น้ำ อากาศ อุณหภูมิ สภาพภูมิประเทศ ระบบนิเวศในธรรมชาติมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยปรกติจะอยู่ในภาวะสมดุล (Balance of Nature) มนุษย์และธรรมชาติมีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้งและแน่นแฟ้น และเป็นความสัมพันธ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด”

ในการดำรงชีพของมนุษย์มีความจำเป็นที่ต้องอาศัยการพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมและมีการปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของ สภาพธรรมชาติในสภาพรวมโดย

ที่ขบวนการปรับตัวดังกล่าวจะเป็นพฤติกรรมร่วม (Collective Behavior) ระหว่างสิ่งมีชีวิตหลาย ๆ สิ่ง ในสภาพแวดล้อมเหล่านั้นหรือเป็นการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ซึ่ง Rambo (1984) ได้อธิบายองค์ประกอบและคุณสมบัติของระบบนิเวศว่าระบบคือสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ในขอบเขตเดียวกัน และมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด องค์ประกอบของระบบจะมีความเกี่ยวพันกันถ้าองค์ประกอบใดของระบบหนึ่งเปลี่ยนแปลงจะทำให้ความสัมพันธ์ของระบบอื่นเปลี่ยนแปลงไป แต่ในทางนิเวศวิทยามนุษย์เป็นการใช้ความคิด 2 ระบบ คือ ระบบสังคมและระบบนิเวศ โดยคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างระบบสังคมและระบบนิเวศที่เกิดจากการไหลของพลังงาน วัตถุและข่าวสาร ซึ่งมีผลกระทบต่อกันภายในระบบซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรแหล่งน้ำ ทรัพยากรดิน หรือทรัพยากรป่าไม้ เป็นผลมาจากระบบสังคมใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศในระดับรุนแรงจนเกินขีดจำกัดความสามารถของระบบที่จะปรับตัวเข้าสู่ภาวะดุลยภาพด้วยตนเองและในการแก้ไขปัญหาคือความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมจำเป็นต้องปรับปรุงภายในระบบสังคมเพื่อช่วยเหลือระบบนิเวศให้เกิดภาวะสมดุลได้ด้วย นอกจากนี้ระบบนิเวศทุกระบบย่อมมีขีดจำกัดของธรรมชาติอยู่ด้วยถ้า กิจกรรมใดเกินขอบเขตธรรมชาติแล้วย่อมเกิดผลเสียต่อมนุษย์มากกว่าผลดี ตัวอย่างเช่น การเปลี่ยนสภาพป่าไม้เป็นพื้นที่เพาะปลูกเมื่อป่ามีลักษณะดินเหมาะแก่การเพาะปลูกถูกเปลี่ยนมาใช้ทำการเพาะปลูกจนหมดสิ้นหากจะ ยังเปลี่ยนสภาพป่าที่เหลืออยู่เพื่อการเพาะปลูกต่อไปก็จะเป็นการสร้าง ความไม่สมดุลทางธรรมชาติ และยังเกิดผลเสียต่าง ๆ แก่มนุษย์ในไม่ช้า เช่นการพังทลายของดิน อากาศไม่บริสุทธิ์ ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล เป็นต้น

อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่าความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาตินั้นมิได้ก่อให้เกิดปัญหาทุกกรณีมีหลายกรณีและหลายพื้นที่ที่มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้กลมกลืน กล่าวคือ ทั้งมนุษย์และสิ่งแวดล้อมธรรมชาติมีส่วนสนับสนุนเกื้อกูลกัน ทำให้เกิดความสมดุลและมั่นคงในเชิงนิเวศวิทยาขึ้น โดยที่ธรรมชาติมีปัจจัยจำกัดความสามารถ (Limited Factors) เช่น ลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศเป็นตัวควบคุม ส่วนมนุษย์มีความสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงสร้างเสริมธรรมชาติได้หลายลักษณะ เช่นในพื้นที่เป็นทุ่งหญ้าร้างหรือพื้นที่ที่เป็นป่าหนาที่มนุษย์ก็สามารถจะปรับปรุงให้เหมาะแก่การเพาะปลูกโดยการกำจัดหรือจำกัดพืชพันธุ์ที่มีอยู่เดิมและนำเอาพืชที่เป็นประโยชน์แก่มนุษย์มากกว่าเข้าไปปลูกแทน เป็นการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรให้แก่มวลมนุษย์ แล้วยังเป็นการช่วยทำให้เกิดความสมดุลทางธรรมชาติหรือความมั่นคงเชิงนิเวศวิทยาเพิ่มมากขึ้นด้วย

กล่าวโดยสรุป แนวคิดนิเวศวิทยามนุษย์เป็นแนวความคิดที่ศึกษาถึงการปรับตัวของมนุษย์ที่เกี่ยวพันกับระบบนิเวศซึ่งมีความสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อน อยู่ภายใต้โยงใยของระบบเชื่อมโยงต่าง ๆ ที่สร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นในระบบนิเวศ

2.2 แนวคิดการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

การจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมเป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นมาเพื่อปรับเปลี่ยนกระบวนการพัฒนาของโลกจากเดิมเป็นการพัฒนาที่มุ่งความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจทุนนิยมส่งเสริมการบริโภคอย่างมหาศาลกระบวนการผลิตที่เติบโตอย่างรวดเร็วซึ่งจำกัดได้ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรสิ่งแวดล้อมทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ ด้านปริมาณนั้นมีทรัพยากรจำนวนมากได้หมดไปอย่างไม่มีวันหวนกลับ ในขณะที่มลพิษก็มีเพิ่มสูงขึ้นอย่างน่าวิตก จนกระทั่งองค์การสหประชาชาติได้ตั้งหน่วยงานคือ คณะกรรมาธิการโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนา (UN Commission on Environment and Development) ได้ให้คำจำกัดความของคำว่าพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ดังนี้คือ

Sustainable development is development that meets the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs. ซึ่งแปลว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนคือการพัฒนาที่สนองความต้องการของคนปัจจุบัน โดยไม่ทำให้ประชาชนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอมลดความสามารถของเขาในการที่จะสนองความต้องการของเขาเอง (World Commission on Environment and Development. อ้างใน พระสงเสริม , 2540)

หนังสือ Globe Ecology Handbook ให้ความหมายว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ นโยบายที่สนองความต้องการประชาชนในปัจจุบัน โดยไม่ต้องทำลายทรัพยากรซึ่งจะเป็นที่ต่อการในอนาคต” (Corson, P.54) ซึ่งในหนังสือดังกล่าวยังได้มุ่งถึงการสร้างสังคมที่ยั่งยืน (Sustainable Society) โดยกระทบต่อความต้องการของสิ่งมีชีวิตที่จะเกิดขึ้นในอนาคต โดยจะต้องประนีประนอมลดความต้องการของตนลง

จากคำนิยามดังกล่าว พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต 2539) ได้มองว่าการพัฒนาดังกล่าวมีลักษณะเป็นการพัฒนาเป็นบูรณา (Integrated) คือทำให้เกิดเป็นองค์กร (Holistic) หมายความว่าองค์ประกอบทั้งหลายที่เกี่ยวข้องจะต้องมาประสานกับครบองค์และมีลักษณะอีกอย่างหนึ่งคือมีคุณภาพ (Balanced) โดยมีการบูรณาการระหว่างภารกิจในการพิทักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติและภารกิจ อีกอย่างหนึ่งคือการแก้ไขกำจัดความยากจน เราทำการพัฒนากันไปโดยที่ให้ทั้งสองอย่างนี้คือการแก้ไขกำจัดความยากจน เราทำการพัฒนากันไปโดยที่ให้ทั้งสองอย่างนี้ไปด้วยกันได้แล้ว

ทำให้เกิดสภาพที่เรียกว่าความยั่งยืน ทั้งในระบบเศรษฐกิจและในทางสภาพแวดล้อม การคุ้มครองธรรมชาติแวดล้อมควบคู่กัน ไปด้วยการพัฒนา

การจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนเมือง เพื่อให้เกิดความประนีประนอม (Compromise) กันระหว่างกิจกรรมด้านเศรษฐกิจกับกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมต้องดำเนินการควบคู่กันไป เลือกเอาอันใดอันหนึ่งเหมือนที่ผ่านมาไม่ได้ จึงมีความยั่งยืนบนฐานการพัฒนาแบบองค์รวม (Holistic Development) ต้องยอมรับการสูญเสีย และการพัฒนาที่ยั่งยืนคือ การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจต้องดำเนินไปพร้อมกับการอนุรักษ์คุณภาพสิ่งแวดล้อมสองขั้วคือระหว่างสิ่งแวดล้อม (Environment) กับกระบวนการพัฒนา (Development) หรือระหว่างเศรษฐกิจ (Economy) กับนิเวศวิทยา (Ecology) จึงเป็นการพัฒนาที่ไม่ได้เปลี่ยนแปลงเป้าหมายและกระบวนการพัฒนาอย่างแท้จริงแต่เป็นการพัฒนาที่อยู่ในทิศทางเดิมเพียงแต่ให้ความเจริญทางเศรษฐกิจอยู่ภายใต้เงื่อนไขของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมซึ่งถือว่าเป็นทางออกที่ดีที่สุดของสังคมในปัจจุบัน

การพัฒนาสิ่งแวดล้อมคือกระบวนการพัฒนาที่มุ่งให้เกิดความยั่งยืนยาวทางสิ่งแวดล้อม โดย มีเป้าหมายเพื่อคนรุ่นต่อไปเป็นประการสำคัญ เป้าหมายดังกล่าวจะบรรลุผลสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อคนในยุคปัจจุบันจะต้องลดความต้องการของพวกเขาเพื่อจะให้มีทรัพยากรเหลือไว้สำหรับคนรุ่นหลัง แต่ก็ไม่ได้บอกไว้ว่าคนในรุ่นหลังจะต้องมีความประนีประนอมยอมลดความต้องการของพวกเขาด้วยหรือไม่ เพื่อคนรุ่นต่อ ๆ ไปที่จะเกิดขึ้นในภายหลังจากนั้นอีก

เสนาะ อุณาอุต อธิการคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้ให้ความหมายคำว่าพัฒนาเพื่อความอยู่รอดในแนวเดียวกันคำว่าพัฒนาเพื่อความยั่งยืน คือ “การพัฒนาซึ่งรักษาความสมดุลระหว่างการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและการสงวนทรัพยากรธรรมชาติกล่าวคือเป็นการพัฒนาที่ให้เศรษฐกิจเจริญรุ่งเรืองอย่างต่อเนื่องและให้ขณะเดียวกันทรัพยากรธรรมชาติก็ได้รับการสงวนรักษาไว้ทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ” (กรมการศึกษา นอกโรงเรียน, อ้างในอนุรักษ์ ปัญญาอนุรักษ์, 2539)

สุนทร สุนันท์ชัย (อ้างใน อนุรักษ์ ปัญญาอนุรักษ์, 2539) ได้ให้หลักการของการพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ว่า

1. เป็นกิจกรรมที่กระทบกระเทือนต่อระบบนิเวศวิทยาน้อยที่สุด โดยที่การวางแผนระยะยาว เพื่อควบคุมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ
2. อนุรักษ์ทรัพยากรด้านวัตถุ และพลังงานมากที่สุดโดยอาจจะชะลอการพัฒนาให้อยู่ในขอบเขตพอสมควร
3. สงวนทรัพยากรกำเนิดของการผลิตมิให้ขาดแคลน

4. ได้รับการสนับสนุนในหลักการดังกล่าวจากมหาชนโดยให้คนท้องถิ่นมีอำนาจควบคุม เพื่อประโยชน์ในการวางแผนจัดการอุตสาหกรรมและการดูแลรักษาผลประโยชน์ของท้องถิ่น

อนรรักษ์ ปัญญาวัฒน์ (2539) อธิบายการพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน (Sustainable Environment Development) ว่าเป็นแนวคิดและแนวทางในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของคนและชุมชนให้ดีขึ้น โดยไม่เอนเอียงไปทางด้านวัตถุนิยมจนลืมการพิจารณาและอนุรักษ์สภาพแวดล้อมและธรรมชาติ แต่ให้ผสมผสานกลมกลืนไปกับการพัฒนาบำรุงรักษาภาวะแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและสังคม แต่อย่างไรก็ตามนักพัฒนาทั้งหลายก็ไม่ควรวิตกกังวลเอนเอียงไปกับการอนุรักษ์ภาวะแวดล้อมหรือวัฒนธรรมมากเกินไปจนทำให้การพัฒนาต้องชะงักงันและจะต้องตระหนักถึงการพึ่งพากันระหว่างสังคมและนิเวศวิทยา

สรุปความว่าแนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนเมืองถือว่าการปฏิวัติที่สำคัญอีกครั้งหนึ่งของโลกคือการปฏิวัติเพื่อสิ่งแวดล้อม (Environment revolution) และมองเห็นว่ากระบวนการพัฒนา แนวคิดที่สอดส่องในเรื่องเศรษฐกิจ การใช้วิทยาศาสตร์เทคโนโลยี แนวคิดทัศนคติโลกทัศน์เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่ผ่านมานั้นเกิดปัญหา เป็นความพยายามที่จะประสานความกลมกลืนและสร้างมิตรภาพที่ดีระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม ระหว่างคนรุ่นปัจจุบันกับคนรุ่นอนาคต

2.3 แนวคิดนิเวศน์วิทยาวัฒนธรรม

แนวคิดนิเวศน์วิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology) กล่าวถึงปฏิกริยาตอบโต้กันระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม Julian Steward และคนอื่น ๆ เช่น Andrew P. Vayda และ Roy A. Rappaport (1968 อ้างในนิยพรรณ วรณศิริ, 2540) เป็นนักนิเวศน์วิทยาที่ให้ความสนใจในเรื่องธรรมชาติเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ และขยายความคิดนี้ออกไปว่าวัฒนธรรมซึ่งถูกกำหนดโดยสิ่งแวดล้อมนั้นสัมพันธ์กับกายภาพของมนุษย์ แต่ธรรมชาติในสิ่งแวดล้อมซึ่งมีผลต่อพฤติกรรมนั้นจะต้องแยกออกจากธรรมชาติในทางชีวภาพของมนุษย์เพราะเป็นธรรมชาติต่างชนิดกัน Vayda และ Rappaport ยังได้อธิบายต่อไปว่าร่างกายของมนุษย์ สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างยิ่ง เพราะวาระบบความคิด ได้แก่ สมอง หัวใจ ต่อมต่าง ๆ เป็นระบบธรรมชาติในร่างกายของมนุษย์

นิยพรรณ วรณศิริ บอกว่าความคิดจะเป็นอย่างไรอยู่ที่ระบบร่างกายโดยส่วนรวมจะเป็นอย่างไรด้วย ร่างกายปรกติระบบความคิดก็ปรกติ ผลของความคิดก็ปรกติ ระบบความคิดจะตอบสนองกับระบบธรรมชาติ ธรรมชาติเป็นตัวบังคับการความคิด แต่ถ้าร่างกายคิดปรกติระบบความคิดก็จะทำงานไม่สะดวก ไม่คล่องตัว หรือบกพร่อง ต่อให้ธรรมชาติบังคับการอย่างไร ความคิดที่ออกมาก็จะไม่เป็นไป ตามนั้น ดังนั้นบุคคลจะได้รับความสำเร็จเพียงใดหรือมีพฤติกรรมดีหรือไม่ดีเพียงใดขึ้นอยู่กับร่างกายของตนเอง ถ้ามนุษย์มียืนยงดีจะทำให้มันสมองดีจะคิดดี และจะเจริญเร็ว เป็นต้นที่

กล่าวมานี้เป็นจริงเพียงครึ่งเดียวยังไม่จบกระบวนการ ยังจะต้องมีธรรมชาติทางสิ่งแวดล้อมมาบัง การอีกส่วนหนึ่งด้วยมิฉะนั้นระบบความคิดก็เพียงใดหากไม่มีสิ่งแวดล้อมมากระตุ้นความคิดก็ไม่ มีอะไรให้คิดเช่นกัน ในธรรมชาติเดียวกัน ถ้าระบบร่างกาย (ซึ่งคือระบบความคิดของมนุษย์) แตก ต่างกันหรือยีนส์แตกต่างกัน เช่น คนหนึ่งยีนส์ดี อีกคนหนึ่งยีนส์ไม่ดีหรือโง่ คนทั้งสองนั้นก็คิด ได้ไม่เท่ากัน ในสิ่งแวดล้อมเดียวกันคนจึงเจริญไม่เท่ากัน เป็นต้น เมื่อคนเจริญขึ้นก็จะไปจัดสรรค ปรุ่่งแต่งธรรมชาติให้ดีขึ้นเพื่อให้ความสะดวกสบายเพื่อการดำรงอยู่ของมนุษย์

แนวความคิดของ Stuart ในเรื่องนิเวศน์วิทยาทางวัฒนธรรม

Stuart (1949 อ้างในนิยพรรณ วรณศิริ.2540) นิยามคำว่า นิเวศวิทยาว่า นิเวศน์วิทยา คือการปรับตัวเข้าหากันระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม การปรับตัวของมนุษย์นั้นต่างจากสัตว์ตรงที่ มั่นขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางวัฒนธรรม นิเวศน์วิทยาวัฒนธรรมคือการศึกษาถึงการปรับตัวหรือ ความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ การศึกษาถึงการปรับตัวหรือความสัมพันธ์ ของวัฒนธรรมกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ การศึกษาวัฒนธรรมของสัตว์คือการวิเคราะห์ระบบ นิเวศน์วิทยาของสังคมเพื่อค้นหาลักษณะเฉพาะของวัฒนธรรมแต่ละแห่ง ถึงแม้ว่า สัตว์จะคิดว่า หลักนิเวศน์วิทยาเป็นองค์ประกอบสำคัญของสถาบันทางสังคม แต่ก็รู้ว่าไม่มีใครสามารถอธิบาย องค์ประกอบทางวัฒนธรรมได้หมดทุกด้านด้วยแนวคิดทางด้านการปรับตัวทางนิเวศน์วิทยา นอก จากนี้สัตว์ยังได้เน้นถึงความแตกต่าง ระหว่าง วัฒนธรรมแต่ละแห่ง อีกด้วย จากการศึกษาของ สัตว์พบว่าสิ่งแวดล้อมมีผลต่อความแตกต่างในการปรับตัวของวัฒนธรรม วัฒน ธรรมที่แตกต่างกันในสิ่งแวดล้อมที่เหมือนกันจะแสดงรูปแบบของพัฒนาการที่เหมือนกัน การ ศึกษาวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมของสัตว์เป็นแบบวิวัฒนาการหลายสาย (Multilinear) เพราะวัฒน ธรรมจะเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไปท่ามกลางปัจจัยหรือตัวแปรภายนอกมากมายได้แก่สิ่ง แวดล้อมทางธรรมชาตินั่นเอง

Stuart ได้สรุปข้อแตกต่างระหว่างสังคมเรียบง่ายกับสังคมซับซ้อนว่าระบบของสังคมที่ ซับซ้อนนั้นประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ มากมายที่ต่างกันและต่างไปจากสังคมแบบง่าย ๆ ระบบที่ต่าง กันนี้ถูกนำมาเป็นปัจจัยของการปรับตัวที่ต่างกัน

แนวความคิดของ สัตว์ ในเรื่องวัฒนธรรมได้รับอิทธิพลมาจากอัลเฟรด โครเบอร์ แต่ อาจจะถูกมองว่าเป็นแนวความคิดที่ได้รับมาจากฟรานซ์ โบแอสในเรื่องเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิ พลต่อวิวัฒนาการของวัฒนธรรม

Stuart ย้ำว่าสิ่งแวดล้อมคือตัวการในการกำหนดวัฒนธรรม Stuart เชื่อว่าวัฒนธรรมมี รูปแบบหลากหลาย เพราะเงื่อนไขของสภาพแวดล้อมต่างกัน วัฒนธรรมแบบหนึ่งอาจปรับตัวได้ดี กว่าอีกแบบหนึ่ง และไม่ได้ถูกสิ่งแวดล้อมจำกัดอยู่เพียงระดับใดระดับหนึ่งเท่านั้นมันจะ

วิวัฒนาการไปได้ในลำดับที่สูงกว่า ดีกว่า โดยการสนับสนุนของสิ่งแวดล้อมที่ดีกว่าอีกด้วย แนวคิดของสจ๊วตในเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างสังคมกับสิ่งแวดล้อมเป็นการขยายกรอบความคิดในเรื่องนิเวศน์วิทยา Stuart ยังเชื่อกันว่าแนวความคิดด้านนิเวศน์วิทยาจะใช้อธิบายสังคมที่ซับซ้อนได้น้อยกว่าดั้งเดิมเพราะ ในสังคมที่มีความเจริญจะเป็นอิสระจากการควบคุมของสิ่งแวดล้อม

ในช่วงปี 1930 งานด้านนิเวศน์วิทยาวัฒนธรรมได้รับการพัฒนาในหลาย ๆ แง่มุมเป็นการโต้ตอบกับแนวความคิดที่ว่าวัฒนธรรมมีลักษณะรวมของทุกสิ่งทุกอย่าง Stuart นั้นไม่สนใจหน้าที่และประโยชน์ของสถาบัน และให้ความสำคัญน้อยที่สุดหรือสนใจบ้างเป็นบางครั้ง จุดสนใจของสจ๊วตอยู่ที่การศึกษาเรื่องการผสมผสานทางวัฒนธรรมกับสิ่งแวดล้อมอย่างชัดเจน

สรุปได้ว่า สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่ดีจะส่งเสริมให้ความคิดของคนดีขึ้น และสามารถสร้างวัฒนธรรมได้ดีขึ้นด้วย ทฤษฎีนิเวศน์วิทยาทางวัฒนธรรมจึงเป็น “ความสัมพันธ์สองทาง และสวนทาง” ระหว่างคนกับธรรมชาติ และธรรมชาติกับวัฒนธรรม

2.4 แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงเป็นอีกทฤษฎีหนึ่งที่ใช้ในการวิเคราะห์การปรับเปลี่ยนสิ่งแวดล้อมเมืองหลวงพระบางภายหลังเป็นเมืองมรดกโลกในครั้งนี้

2.4.1 การเปลี่ยนแปลงทางสังคม

คือการเปลี่ยนขนบธรรมเนียมประเพณีที่กำหนดการกระทำและความสัมพันธ์ของคนที่มีต่อกัน เนื่องจากสังคมเน้นระบบความสัมพันธ์ของคนที่อยู่ร่วมกันในกลุ่ม โดยเฉพาะ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมก็คือการเปลี่ยนแปลงของระบบความสัมพันธ์ของคนที่อยู่ร่วมกัน(พัทธา สายหู,2538. อ้างในสมชัย แก้วทอง :2544.หน้า 16)

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่าเป็นลักษณะหนึ่งของกระบวนการ แบบแผน หรือรูปแบบสังคม ซึ่งการผันแปรหรือมีการเปลี่ยนแปลงเป็นแนวคิดรวม หมายถึงผลการเปลี่ยนแปลงทุกอย่างของกระบวนการทางสังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมอาจก้าวหน้าหรือล่าหลังก็ได้เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วหรือช้าครวมีการวางแผนหรือเปลี่ยนแปลงโดยไม่มีการวางแผน เป็นการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางเดียว หรือหลายทิศทาง อาจจะก่อให้เกิดประโยชน์หรือโทษก็ได้ (Fairchild, 1955. อ้างใน สมชัย แก้วทอง :2544.หน้า 16)

Davis (1949, อ้างในสมชัย แก้วทอง :2544.หน้า 17) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในลักษณะที่ แตกต่างจากการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม กล่าวคือ “เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระบบสังคมนั้นคือการเกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมหมายถึง

การเปลี่ยนแปลงทุกอย่างที่เกิดขึ้นในวัฒนธรรมทุกสาขา เช่นเดียวกับการเปลี่ยนแปลงในรูปของกฎเกณฑ์การจัดระเบียบทางสังคม”

โสภา ชูพิกุลชัย, 2522, อ้างในสมชัย แก้วทอง :2544.หน้า 17) การเปลี่ยนแปลงทางสังคม คือการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างของสังคมที่มีอยู่การเปลี่ยนแปลงเป็นส่วนประกอบหรือสัมพันธ์ภายในสังคมกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงคือ

1. เกิดจากการพัฒนาด้านวัตถุ คือ ความเจริญทางวิทยาศาสตร์ความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วมีการผลิตเครื่องมือจักรใหม่ ๆ ขึ้นและผลจากความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิชาการนี้ทำให้ได้ผลิตเพิ่มขึ้น จึงทำให้มีการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเดิมมุ่งทางเกษตรกรรมมาทำงานด้านอุตสาหกรรมมากขึ้น

2. เกิดจากการเปลี่ยนแปลงค่านิยมที่ยึดถืออยู่เดิม คือช่วยเหลือซึ่งกันและกันเห็นใจซึ่งกันและกัน มาเป็นตัวใครตัวมัน ใครดีใครอยู่ ผลการเปลี่ยนแปลงค่านิยมที่เคยยึดถือกันมาทำให้กลายเป็นคนใจแคบเห็นแก่ตัว

3. เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางครอบครัวจากครอบครัวที่อยู่ร่วมกันทั้งบิดามารดา ปู่ย่า กลายมาเป็นครอบครัวสมัยใหม่ที่มีเฉพาะพ่อแม่ลูกและจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางครอบครัว ผลทำให้ความอบอุ่นและความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวในรูปแบบเดิมเปลี่ยนแปลงไปกลายเป็นความเหินห่าง

สรุป การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง ซึ่งเปรียบเทียบความแตกต่างจากระยะเวลาหนึ่งเปลี่ยนแปลงไปอีกระยะเวลาหนึ่ง นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงในระบบโครงสร้างและหน้าที่ของระบบความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างมนุษย์หรือกลุ่มคนในสังคมตลอดจนเป็นการเปลี่ยนแปลงการกระทำระหว่างกันทางสังคมในการติดต่อการกระทำระหว่างมนุษย์ หรือกลุ่มของสังคม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงอาจจะเป็นไปในทางที่ดีขึ้นหรือเลวลงก็ได้

2.4.2 แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, (2542) สรุปไว้ว่า “การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม คือ การเปลี่ยนแปลงที่มุ่งเสนอลักษณะทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และสถานที่ต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นและเกี่ยวเนื่องกับความเป็นอยู่ของสังคม เป็นการปรับเปลี่ยนในเชิงการให้ความรู้และความภาคภูมิใจ”

บริษัท มรดกโลก จำกัด, (2537)กล่าวถึง การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม (Culture Tourism) ว่าเป็นกลไกที่แยก “นักท่องเที่ยว” ออกจาก “นักท่องเที่ยว” ได้อย่างชัดเจน ตั้งแต่อาชีพ

ฐานะทางเศรษฐกิจ โลกทัศน์ ทัศนคติ และความสนใจที่ค่อนข้างไปทางการศึกษาทำให้อยากรู้อยากเห็นความแตกต่าง และความหลากหลายทางวัฒนธรรมของสถานที่ที่ไปพบเห็น เพื่อเปรียบเทียบกับบ้านเมืองของตน สะท้อนถึงความเป็นนักคิด นักจัดการที่แสวงประสบการณ์เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตมากกว่าจะสนุกอย่างเดียว เหมือนกับนักเที่ยวทั้งหลายที่เอาความพึงพอใจของตนเองเป็นที่ตั้ง โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่ออย่างหนึ่งอย่างใดต่อชุมชนหรือประเทศที่ตนไปเที่ยว

Coltman, (1989) ได้ให้แนวทางในการวางแผนพัฒนาการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมไว้ 9 ประการ สรุปได้ดังนี้

1. ส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นเห็นความสำคัญของการปรับเปลี่ยนที่มีต่อเศรษฐกิจในสังคม

2. การพัฒนาการปรับเปลี่ยนจะต้องขึ้นอยู่กับจุดประสงค์และความต้องการของชุมชนว่าจะต้องให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนมากน้อยเพียงใด

3. วิธีการและความถี่ในการโฆษณาประชาสัมพันธ์ทางการปรับเปลี่ยน ควรได้รับความเห็นชอบจากประชาชนในท้องถิ่น เพราะจะเป็นเครื่องวัดว่าท้องถิ่นนั้น ๆ ต้องการนักท่องเที่ยวยุคใหม่ และจำนวนเท่าไร

4. ควรมีความร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและเอกชน ในการพยายามที่จะทำให้ท้องถิ่นเป็นสถานที่พักผ่อนที่มีความสมบูรณ์และมีคุณภาพ

5. ในการวางแผนพัฒนาการปรับเปลี่ยน ไม่ควรให้มีผลกระทบต่อประชาชนในท้องถิ่น ผู้ที่เกี่ยวข้องในการวางแผนจึงต้องมีความระมัดระวัง และต้องวางแผนรองรับในเรื่องนี้เอาไว้ด้วย เพื่อที่จะรักษาวัฒนธรรมและค่านิยมของท้องถิ่นให้คงอยู่

6. เงินทุน แรงงาน รวมทั้งนักบริหารทางการปรับเปลี่ยน ควรมาจากชุมชน เจ้าของท้องถิ่น เพื่อที่ท้องถิ่นจะสามารถควบคุมการพัฒนาการปรับเปลี่ยนให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการได้

7. ควรเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม และงานเทศกาลที่จัดขึ้นเพื่อให้นักท่องเที่ยว

8. เรื่องราว และงานเทศกาลที่จัดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยว จะต้องสะท้อนให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และสภาพทางภูมิศาสตร์ของท้องถิ่น

9. ก่อนที่จะลงมือพัฒนาการท่องเที่ยว ควรพยายามขจัดปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนให้เรียบร้อย

สรุปความได้ว่าการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมในช่วงต้นเป็นการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากภายนอกเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ทั้งนี้เพราะว่า

การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่ง เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นและต่อเนื่องอยู่ตลอดเวลาความสัมพันธ์ระหว่างสังคม ซึ่งต้องพึ่งพาอาศัยกันในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมตลอดจนการสื่อสารมวลชน มีอิทธิพลอย่างมากและรวดเร็วต่อชุมชน ที่จะทำให้ประชาชนได้รับข่าวสารต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลาทำให้การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

2.5 แนวคิดด้านหลักการและยุทธวิธีของการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง

หลักการและยุทธวิธีของการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองเนื่องจากปัญหาสิ่งแวดล้อมถือได้ว่าเป็นปัญหาสากลที่ทุกประเทศในโลกจะต้องร่วมกันดำเนินการแก้ไขด้วยวิธีการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการวางแผน การพัฒนาผู้บริหารในระดับท้องถิ่นของเมืองต่าง ๆ ทั่วโลก ริเริ่มและดำเนินการปรับปรุง และพัฒนาสิ่งแวดล้อมในส่วนที่เป็นท้องถิ่นสามารถดำเนินการได้ จุดเริ่มแรกของการดำเนินการ คือ การประชุมผู้บริหารท้องถิ่นระดับโลก (World Congress of Local Governments) ซึ่งจัดขึ้นที่กรุง นิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่อเดือนกันยายน 2533 เพื่อร่วมหาแนวทางใหม่ของการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ต่อมาสภาสิ่งแวดล้อมท้องถิ่นระหว่างประเทศ (International Council for Local Environmental Initiatives – ICLEI) ซึ่งเป็นองค์กรด้านสิ่งแวดล้อม ได้ให้การสนับสนุนและส่งเสริมการจัดการสิ่งแวดล้อมในระดับเทศบาลขึ้น และในปี 2534 สหพันธ์องค์การบริหารท้องถิ่นนานาชาติ (The International Union of Local Authorities) ได้จัดประชุมประจำปี ผู้บริหารท้องถิ่นทั่วโลกขึ้นที่กรุงออสโล ประเทศนอร์เวย์ โดยเน้นการจัดการเมืองที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาปรับปรุงคุณภาพชีวิตที่ดี และถือเป็น “แผนปฏิบัติการ” สำหรับเจ้าหน้าที่ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับภูมิภาค จนกระทั่งเดือนมิถุนายน 2535 องค์การสหประชาชาติ ได้จัดการประชุมสุดยอดที่ใหญ่ที่สุดเท่าที่ เคยมีมาของผู้มีระดับ โลกขึ้นที่เมืองรีโอ เดอจาเนโร ประเทศบราซิล ว่าด้วยเรื่องสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า “Earth Summit” ผลจากการประชุมครั้งนี้ได้มีการร่วมกันกำหนด แผนปฏิบัติการ 21 (Agenda 21) ซึ่งถือเป็นแผนปฏิบัติการของโลกในศตวรรษที่ 21 และส่วนหนึ่งของแผนปฏิบัติการนี้ก็คือ การเน้นถึงบทบาทและความสำคัญของท้องถิ่นในการดำเนินการแก้ไขและจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อม ความรับผิดชอบที่แท้จริงหรือภารกิจที่สำคัญที่จะนำไปปฏิบัตินั้นเป็นภารกิจของท้องถิ่นในระดับเทศบาลโดยเฉพาะ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับเมือง ประเทศชาติ และโลกในที่สุด ดังที่องค์การสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (UNEP) ได้กล่าวไว้ว่า “Think Globally, Act Locally.” หรือ “ห่วงใยในโลกรว้าง สรรสร้างท้องถิ่น”

เป้าหมายในแผนปฏิบัติการ 21 (Agenda 21) มีดังนี้ คือ

- ภายในปี พ.ศ. 2537 ตัวแทนของชมรมหรือสมาคมต่าง ๆ ในเมืองและเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น ควรมีการร่วมมือและประสานงานกันให้มากขึ้น ในการแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูล และประสบการณ์ต่าง ๆ ทั้งภายในท้องถิ่นด้วยกันเองและระหว่างท้องถิ่นอื่น ๆ ด้วย

- ภายในปี พ.ศ. 2539 เจ้าหน้าที่ท้องถิ่น ในแต่ละประเทศ ควรมีหน้าที่ความรับผิดชอบและปรึกษาหารือร่วมกันกับประชาชนในท้องถิ่นของตน ในการดำเนินการต่าง ๆ เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของ “แผนปฏิบัติการท้องถิ่น 21” หรือ “Local Agenda 21” ตามที่ได้ลงนามร่วมกัน ซึ่งประเทศไทยก็เป็นประเทศหนึ่งที่ได้ร่วมลงนามในแผนปฏิบัติการดังกล่าวนี้ด้วย

การพัฒนาที่ยั่งยืน ถือเป็นหัวใจสำคัญของแผนปฏิบัติการ 21 มีสาระสำคัญ ดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาเศรษฐกิจจะต้องผสมผสานและควบคู่ไปกับการพัฒนา และความหวังโยในสิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมไม่อาจจะเป็นสิ่งสุดท้ายที่จะพิจารณาอีกต่อไป การที่จะเพิ่มรายได้ และจัดหางานให้ประชาชนนั้นควรจะต้องกระทำไปพร้อม ๆ กับการปรับปรุงคุณภาพของประชาชน และสิ่งแวดล้อม

2. การใช้พลังงานอย่างฟุ่มเฟือย การสูญพันธุ์ของพันธุ์พืชและสัตว์ การปล่อยของเสียและมลพิษต่าง ๆ เป็นสาเหตุที่ทำให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ไม่ยั่งยืน ซึ่งไม่อาจปล่อยให้เป็นอย่างนี้ อีกต่อไปได้ เพราะเป็นการทำลายสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดีของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตในโลก

3. การที่จะต้องมีการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม ก็เนื่องมาจาก

3.1 มีผลกระทบอย่างเฉียบพลันต่อสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดีของมนุษย์

3.2 ถึงแม้ว่าจะไม่มีผลกระทบอย่างเฉียบพลันต่อประชากรโลกในขณะนี้

แต่ก็จะต้องเกิดผลกระทบต่อประชากรรุ่นลูกรุ่นหลานในอนาคต ซึ่งจะมีผลกระทบที่เลวร้าย และรุนแรงมากกว่านี้อย่างแน่นอน

4. มนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะร่ำรวยหรือยากจน ก็มีสิทธิเท่าเทียมกันในอันที่จะดำรงชีวิตความเป็นอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี ได้ดื่มด่ำที่สะอาด หายใจในอากาศที่บริสุทธิ์ และสามารถที่จะควบคุมการใช้ทรัพยากรของตนเองได้

ปัจจุบันสหประชาชาติทั่วโลกได้เล็งเห็นความสำคัญของการวางแผนพัฒนาที่ยั่งยืนในท้องถิ่น และมีเป้าหมายร่วมกันว่าแผนนี้จะต้องเสร็จสมบูรณ์ภายในปี พ.ศ. 2539 ตัวอย่างประเทศที่กำลังดำเนินการอยู่อย่างจริงจัง คือ สหราชอาณาจักร และเพื่อให้การพัฒนาที่ยั่งยืนนี้สามารถบรรลุผลได้อย่างดียิ่งขึ้น ได้เห็นพ้องต้องกันว่าจะต้องมีหลักของการจัดการสิ่งแวดล้อม ดังต่อไปนี้ คือ

1. ทุกคนทุกหน่วยงานในสังคมต้องร่วมกันทำงาน นั่นคือไม่ใช่เฉพาะองค์กรของรัฐ และภาคธุรกิจเท่านั้น แต่รวมถึงประชาชนทั่วไป องค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรท้องถิ่นต่าง ๆ ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของรัฐบาลจะต้องพยายามสร้าง “แนวร่วม” ในการดำเนินการใด ๆ ก็ตาม

2. ผสมผสานนโยบาย หมายความว่า รัฐบาลจะต้องคำนึงถึงและให้ความสำคัญกับปัญหา สิ่งแวดล้อมในทุกขั้นตอนของการวางแผนนโยบายเรื่องต่าง ๆ เช่น การพัฒนาเศรษฐกิจ การคมนาคมขนส่ง การวางแผนการใช้ที่ดิน ฯลฯ

3. รัฐบาลควรกำหนดมาตรฐานของสิ่งแวดล้อมด้านต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นดัชนีหรือตัวชี้วัดที่สำคัญ เช่น มลพิษทางอากาศ มลพิษทางน้ำ การใช้พลังงาน การทิ้งของเสียและการนำกลับมาใช้ใหม่ เป็นต้นมาตรฐานเหล่านี้จะเป็นกรอบหรือแนวทางการดำเนินงานสำหรับผู้ปฏิบัติให้บรรลุผลได้ตรงตามเป้าหมายที่กำหนด และควรจะมีกรอบระดับมาตรฐานให้สูงขึ้นเป็นระยะ ๆ เพื่อให้มีสิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้น

4. ผู้สร้างมลพิษควรเป็นผู้จ่าย เพื่อเป็นการบังคับให้ผู้ก่อมลพิษหรือทำลายสิ่งแวดล้อมลดการทำลายลง บุคคลเหล่านี้จะต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการแก้ไขปัญหามลพิษที่สร้างขึ้น

5. รัฐบาลต้องมีการเตือนล่วงหน้าให้ประชาชนรับทราบ หากผลกระทบจากมลพิษต่าง ๆ ยังไม่เป็นที่รู้จักแพร่หลาย

6. ประชาชนต้องมีความรับผิดชอบ และมีสิทธิเสรีภาพในการรับทราบข้อมูลข่าวสาร สังคมทุกหมู่เหล่าต้องร่วมกันรับผิดชอบในปัญหาสิ่งแวดล้อม ขณะเดียวกันองค์กรพัฒนาเอกชน และประชาชนทั่วไปต้องมีสิทธิที่จะได้รู้ถึงสถานการณ์หรือสภาพของสิ่งแวดล้อม ตลอดจน ผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิต อันเนื่องมาจากการตัดสินใจดำเนิน โครงการต่าง ๆ ทั้งของภาครัฐบาลและภาคธุรกิจเอกชน

การจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง เป็นเรื่องที่ต้องอาศัยความร่วมมือและการประสานงานดำเนินงานจากหลายฝ่าย ถ้าพึ่งแต่เจ้าหน้าที่ของเทศบาลเพียงหน่วยเดียวคงไม่สามารถดำเนินการแก้ไขปัญหาได้ทันทั่วถึง ดังนั้น ก่อนที่เทศบาลจะนำแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองไปปฏิบัติ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น ควรกำหนดยุทธวิธีและแนวทางในการดำเนินงานให้ชัดเจน จัดระบบบริหารงานให้มีประสิทธิภาพ โดยอาศัยยุทธวิธี 10 ประการ ดังต่อไปนี้

1. พึงพาดน เทศบาลพึงตระหนักว่าการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง เป็นภารกิจและความรับผิดชอบหลักของหน่วยการปกครองท้องถิ่น เทศบาลไม่ควรหวังพึ่งพาความช่วยเหลือหรือรอคำสั่งจากรัฐบาลกลางเพียงอย่างเดียว เทศบาลควรมีความคิดริเริ่มในการจัดการ การพัฒนาและพิทักษ์รักษาสิ่งแวดล้อมของตนเองให้มากขึ้น

2. พึงพาดน ในขณะเดียวกันเทศบาลพึงตระหนักว่าการจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นภารกิจร่วมระหว่างหน่วยการปกครองท้องถิ่นต่าง ๆ และองค์กรรัฐระดับชาติ ถึงแม้ว่าจะไม่ได้เป็นผู้ปฏิบัติเองโดยตรง แต่ก็สามารถเป็นหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนเทศบาลในด้านวิชาการและด้านการเงินได้

3. หมั่นฝึกฝน ปัญหาสิ่งแวดล้อมนับวันจะยิ่งมีความยุ่งยาก สลับซับซ้อน และทวีความรุนแรงมากขึ้นตามลำดับ ในการดำเนินการแก้ไขปัญหาเหล่านี้ให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล เทศบาลจำเป็นต้องพัฒนาบุคลากรของตนเองหลาย ๆ ด้านอย่างจริงจังและอย่างต่อเนื่อง เช่น ให้การฝึกอบรมเฉพาะเรื่องตามหลักสูตรต่าง ๆ หรือการเรียนรู้เพิ่มทักษะด้วยการปฏิบัติเอง ในสนาม

4. รู้ชุมชน เทศบาลต้องหมั่นศึกษาสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับสภาพและสาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อม ความต้องการของชุมชนในทุกด้าน รวมทั้งขอความร่วมมือและประสานงานกับสถาบันการศึกษาในท้องถิ่นในการเก็บรวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูลให้ครบถ้วนถูกต้องและทันสมัย

5. ร่วมใจช่วย อีกแง่หนึ่งของการจัดการสิ่งแวดล้อม คือ การระดมทรัพยากรจากองค์กรท้องถิ่น เช่น องค์กรธุรกิจเอกชน องค์กรการกุศล องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน เป็นต้น ด้วยวิธีการและรูปแบบต่างๆ ให้มาร่วมพัฒนาและพิทักษ์รักษาสภาพแวดล้อมในท้องถิ่นของตนเอง

6. ด้วยสื่อสาร การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนในท้องถิ่น เป็นปัจจัยสำคัญของการจัดการสิ่งแวดล้อม เทศบาลพึงใช้สื่อในรูปแบบต่าง ๆ เช่น หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น แผ่นพับ วิดีโอ สไลด์ หรือรายการวิทยุ ในการสร้างจิตสำนึก ตลอดจนส่งเสริมกิจกรรมด้านการพิทักษ์รักษาและพัฒนาสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น

7. สร้างองค์กร การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นที่ดีที่สุด คือการสร้างองค์กรชุมชนขึ้นเพื่อควบคุมและแก้ไขปัญหามลพิษของชุมชนด้วยตนเอง เทศบาลสามารถให้การสนับสนุนองค์กรชุมชนในด้านข่าวสาร ข้อมูล และด้านการเงิน เช่น ในการก่อสร้างและบำรุงรักษาระบบระบายน้ำ ระบบประปา หรือสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของชุมชน เป็นต้น

8. ต้องประสาน องค์กรประกอบของสิ่งแวดล้อมมีความเกี่ยวข้องและมีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้ง เทศบาลควรมีบทบาทในการประสานงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งในขั้นตอนของการวางแผนและการปฏิบัติงานในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น หรือการจัดทำโครงการพัฒนาสิ่งแวดล้อมสาธาณูปโภค สาธาณูปการต่าง ๆ

9. ปฏิบัติการ เทศบาลควรกำหนดนโยบาย เป้าหมาย ตลอดจนแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองให้ชัดเจน รวมทั้งวางแผนการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ และควรจัดให้มีการติดตามประเมินผลการดำเนินงานในทุกขั้นตอนของการทำงาน เพื่อจะได้ทราบว่า การดำเนินงานของเทศบาลประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใดมีปัญหาหรืออุปสรรคอะไรและจะมีวิธีการแก้ไขปัญหาหรืออุปสรรคนั้นได้หรือไม่ อย่างไร

10. มาตรการกำหนดใช้ได้ผลดี เทศบาลควรปรับปรุงระเบียบ ข้อบังคับ ตลอดจนขั้นตอนในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในแต่ละด้านให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยการ

ออกเทศบัญญัติ ระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ และต้องมีการบังคับใช้อย่างจริงจัง เช่น มาตรการในการจัดเก็บค่าบริการ การปรับผู้ฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ เป็นต้น

สรุปความว่าหลักการและยุทธวิธีการจัดการสิ่งแวดล้อม ได้มีการร่วมกันกำหนดแผนปฏิบัติการ ซึ่งถือเป็นแผนปฏิบัติการของโลกในศตวรรษที่ 21 และส่วนหนึ่งของแผนปฏิบัติการคือการเน้นถึงบทบาทและความสำคัญของท้องถิ่นในการดำเนินการแก้ไขและจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อม ความรับผิดชอบที่แท้จริงหรือภารกิจที่สำคัญที่จะนำไปปฏิบัตินั้นเป็นภารกิจของท้องถิ่น

2.6 เงื่อนไขการเป็นเมืองมรดกโลก

หลักการในการพิจารณาและยกย่องเมืองใดเมืองหนึ่งให้เป็นเมืองมรดกโลกตามเงื่อนไข การขึ้นทะเบียนเป็นเมืองมรดกโลก เมืองนั้นจะต้องได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการที่แต่งตั้งจากองค์การ UNESCO นั้น ต้องอาศัยหลักการและเงื่อนไขตามกระบวนการพิจารณาโดยอาศัยพื้นฐานที่จากเงื่อนไขอนุสัญญาว่าด้วยการปกป้องและคุ้มครองมรดกโลกทางด้านวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งหลักและมาตรฐานในการพิจารณาดังนี้

พื้นฐานหลักของการเป็นมรดกโลกคือ

ประการที่หนึ่ง มรดกทางวัฒนธรรมหรือเมืองนั้นมีความเก่าแก่จริงและเป็นของแท้เป็นสิ่งที่มีความดั้งเดิม (Authenticity) ไม่ใช่ของที่เพิ่งจะทำใหม่เมื่อไม่กี่ปีมานี้เอง เพราะการสร้างใหม่เลียนแบบของเก่าแม้จะทำได้เหมือนของเก่า แต่คุณค่าของสิ่งเก่าแก่จริงๆ ต้องผ่านกาลเวลาที่ยาวนาน และเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์หลายอย่างในประวัติศาสตร์ ส่วนอาคารหรือเมืองที่สร้างใหม่ไม่มีมิติของกาลเวลามาผูกพันจึงไม่ใช่ของแท้

ประการที่สอง มรดกนั้นไม่ว่าจะเป็นอาคารบ้านเรือน เมือง ย่าน หรือธรรมชาติที่สวยงามต้องมีคุณลักษณะที่โดดเด่นในเรื่องของคุณค่า ความงาม ความมีเอกลักษณ์ที่ไม่ซ้ำแบบใคร (Uniqueness) หรือมีเพียงหนึ่งเดียวในโลก

ประการที่สาม มรดกโลกทางวัฒนธรรมเหล่านั้นมีคุณค่าในเชิงประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม และศิลปกรรมอย่างไร มีความหมายต่อประชาชนผู้อยู่อาศัยในเมืองนั้นเพียงไร เพราะหากสร้างประวัติศาสตร์ที่เจ็บปวดให้เกิดแก่ผู้อยู่อาศัยในปัจจุบันแล้วสถานที่นั้นได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก สถานที่นั้นก็คงยากที่จะมีความยั่งยืน เพราะอาจถูกทำลายลงไปเมื่อไรก็ได้ การเชิดชูอาคารที่สร้างประวัติศาสตร์ขมขื่นรังแต่จะสร้างความขัดแย้งขึ้นในสังคม

ประการที่สี่ การเก็บรักษามรดกโลกทางวัฒนธรรมเมืองนั้น ต้องเป็นไปเพื่อการอนุรักษ์ไว้ให้สังคมนั้น และคนรุ่นหลัง รัฐบาลต้องมีความตั้งใจจริง (Political will) ในการที่จะจัดสรรงบประมาณ จัดตั้งระบบการบริหาร และแก้ไขกฎระเบียบทางกฎหมายต่างๆ เพื่อนำไปสู่การอนุรักษ์

มรดกนั้นอย่างแท้จริง สาเหตุที่มีเงื่อนไขข้อนี้เพราะบางประเทศต้องการได้รับการขึ้นทะเบียนมรดกโลก มิใช่เพราะเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม แต่เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นประการหลัก หากเอกรการท่องเที่ยวเป็นตัวตั้งโดยมิได้คำนึงถึงความสำคัญของการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติเป็นที่ตั้งแล้ว ในที่สุดจะทำให้แนวทางการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมทั้งจับต้องได้ (tangible cultural heritage) และวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (intangible cultural heritage) ผิดเพี้ยนไปจากความหมายและรูปแบบเดิม เพราะจะมีการนำเสนอกิจกรรมหรือเทศกาลใหม่ขึ้นมา ซึ่งจะทำให้ในที่สุดแล้วแตกต่างไปจากรากเหง้าเดิมของสังคมนั้นอย่างสิ้นเชิง

ประการที่ห้า ที่ต้องคำนึงก็คือการมีส่วนร่วมของประชาชน เพราะประชาชนหรือชาวเมืองคือผู้ที่ทำให้การอนุรักษ์เมืองสามารถเป็นไปได้อย่างยั่งยืนการมีส่วนร่วมนี้ต้องเกิดจากความเข้าใจถึงความสำคัญในการเก็บรักษามรดกทางวัฒนธรรมของเมือง ชาวเมืองต้องพอใจที่จะสืบทอดชีวิตแบบเดิมที่เคยปฏิบัติกันมาแต่สมัยบรรพบุรุษ ซึ่งอาจจะทำให้ถูกกริรอนสิทธิที่จะพัฒนาด้วยแนวทางสมัยใหม่ (Modern development) เช่นห้ามสร้างอาคารสูงในเขตเมืองเก่า หรือห้ามสร้างอาคารสมัยใหม่แทนที่อาคารแบบดั้งเดิม ห้ามใช้วัสดุสมัยใหม่ซ่อมแซมอาคารแบบเก่าคนท้องถิ่นต้องสืบทอดการแต่งกาย วิถีชีวิตและวัฒนธรรมการเดินทางในย่านเมืองเก่า เช่นเดียวกับชีวิตในอดีตให้มากที่สุด ความเปลี่ยนแปลงในยุคหลังต้องสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตดั้งเดิมมากที่สุด หากประชาชนเห็นพ้องต้องกันที่จะดำรงไว้ซึ่งวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมและพร้อมใจกันที่จะอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่จะกำหนดขึ้นใหม่ก็จะเป็นนำหน้าให้กรรมการจาก UNESCO พิจารณาขึ้นทะเบียนให้เมืองนั้นเป็นมรดกโลก

สรุปตามเงื่อนไขของเมืองมรดกโลก มุ่งให้นำหน้าให้การอนุรักษ์อาคารบ้านเรือนแบบพื้นถิ่นที่มีความสวยงามแบบดั้งเดิมและการสืบทอดประเพณีวัฒนธรรม วิถีชีวิตกานแต่งกายของชุมชนอย่างต่อเนื่อง และเป็นการดำเนินวิถีชีวิตตามปกติของคนในท้องถิ่น

เกณฑ์การตัดสินให้หลวงพระบางเป็นเมืองมรดกโลก

เมืองหลวงพระบางได้มีชื่อในบัญชีเมืองมรดกโลกในเดือนธันวาคม ปี ค.ศ 1995 หมายเลขที่ 479 และอีก 3 ปีต่อมาหลังจากนั้นเมืองหลวงพระบางได้ผ่านการประเมินจากคณะกรรมการเมืองมรดกโลก เมืองหลวงพระบางจึงได้รับสถานะภาพเป็นเมืองมรดกโลกอย่างเป็นทางการ เกณฑ์ในการตัดสินให้เมืองหลวงพระบางเป็นเมืองมรดกโลกในครั้งนี้ คือ เกณฑ์ด้านมรดกทางวัฒนธรรม และมรดกทางธรรมชาติ แต่เมืองหลวงพระบางอยู่ในเกณฑ์ด้านมรดกทางวัฒนธรรม (cultural Heritage)

มรดกทางวัฒนธรรม

มาตรา 1 แห่งอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก ได้นิยามความหมายของมรดกโลกทางวัฒนธรรมตามวัตถุประสงค์ของอนุสัญญาฯ ไว้ดังนี้

ความเป็นอนุสรณ์สถาน: ที่เป็นผลงานทางสถาปัตยกรรม เป็นผลงานทางด้านการสลักและภาควาด เป็นสิ่งที่ยังคงอยู่ทางด้านรากฐานและโครงสร้างโบราณคดี เป็นจารึกต่าง ๆ เป็นที่อยู่อาศัย ที่มีลักษณะการรวมกันด้วยคุณลักษณะเฉพาะ โดยสิ่งเหล่านี้จะต้องมีคุณค่าอย่างโดดเด่นเป็นสากลทั้งมุมมองด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะและวิทยาศาสตร์

กลุ่มอาคารสถานที่: กลุ่มอาคารต่าง ๆ ทั้งที่มีลักษณะแยกจากกันหรือเชื่อมต่อกัน อันเนื่องมาจากลักษณะทางสถาปัตยกรรม ความกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียว หรือลักษณะการจัดวางในภูมิทัศน์ในอันที่ทรงคุณค่าโดดเด่นเป็นสากลในมุมมองด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะและวิทยาศาสตร์

แหล่งที่ตั้ง: ผลงานที่เกิดขึ้นเป็นทั้งมีมนุษย์สร้างขึ้นมา หรือเป็นทั้งการรวมกันของสิ่งที่เป็นธรรมชาติและจากผลงานของมนุษย์ รวมไปถึงการเป็นแหล่งทางด้านโบราณคดีที่ทรงคุณค่า ในมุมมองด้านประวัติศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ ชาติพันธุ์วิทยาและมนุษยวิทยา

ด้วยลักษณะทางด้านความเป็นอนุสรณ์สถาน กลุ่มอาคารสถานที่และแหล่งที่ตั้งที่ตั้งที่กล่าวมาข้างต้น ในการแต่งตั้งให้อยู่ในบัญชีรายชื่อการเป็นมรดกโลก คณะกรรมการได้มีการพิจารณาโดยจะต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ในหนึ่งประการหรือมากกว่านั้น เกณฑ์เหล่านี้ได้แก่

1. เป็นการนำเสนอผลงานชิ้นเยี่ยมของการสร้างสรรค์ด้วยอัจฉริยภาพของมนุษย์
2. เป็นการแสดงออกถึงคุณค่าของมนุษย์ภายใต้ขอบข่ายทางวัฒนธรรมของโลกที่ข้ามผ่านกาลเวลา ด้วยพัฒนาการทางด้านสถาปัตยกรรม เทคโนโลยีทางด้านศิลปะหรือการออกแบบวางแผนของเมืองและสภาพภูมิทัศน์
3. เป็นสิ่งที่ทรงไว้ซึ่งลักษณะที่พิเศษอย่างหนึ่ง หรืออย่างน้อยที่สุดก็เป็นหลักฐานอันดีเยี่ยมทางด้านขนบธรรมเนียมหรือไม่กี่ทางด้านอารยธรรมหรือไม่กี่ทางด้านอารยธรรมที่ยังคงมีอยู่ในปัจจุบันและที่สูญหายไปแล้ว
4. เป็นตัวอย่างที่เด่นชัดของรูปแบบอาคารหรือหมู่เหล่าทางสถาปัตยกรรมและเทคโนโลยีหรือภูมิทัศน์ที่แสดงให้เห็นถึงความหมายของแต่ละช่วงเวลาในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ
5. เป็นตัวอย่างที่เด่นชัดของการตั้งถิ่นฐานตามขนบธรรมเนียมหรือการใช้พื้นแผ่นดินของมนุษยชาติ ที่เป็นตัวแทนของวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ (หรือหลายวัฒนธรรม) โดย

เฉพาะเมื่อสิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นสิ่งที่เปราะบางภายใต้ผลกระทบอันเกิดมาจากความเปลี่ยนแปลงที่ไม่อาจกลับคืนมา

6. เป็นสิ่งที่มีความหมายเด่นชัดเป็นสากล ทั้งในลักษณะที่ตรงไปตรงมา หรือเป็นความเกี่ยวเนื่องต่อเรื่องราวของเหตุการณ์ต่าง ๆ หรือเป็นเรื่องของขนบธรรมเนียมที่ยังดำรงอยู่อันประกอบไปด้วยความรู้สึกรักใคร่ ความเชื่อ ศิลปะและวรรณกรรม (<http://www.unesco.org/nwhc/pages/doc/main.htm>)

มรดกทางธรรมชาติ

มาตรา 2 แห่งอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก ได้นิยามความหมายและมรดกทางธรรมชาติตามวัตถุประสงค์ของอนุสัญญาฯ ไว้ดังนี้

สภาพธรรมชาติ: ที่มีลักษณะทางกายภาพและชีวภาพอันมีคุณค่าเด่นชัดในด้านสุนทรียศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์

สภาพทางธรณีวิทยาและภูมิประเทศ : ที่ได้รับการศึกษาวิเคราะห์แล้วว่า เป็นถิ่นที่อยู่ของพันธุ์พืช และพันธุ์สัตว์ซึ่งถูกคุกคาม และมีคุณค่าทางวิทยาศาสตร์หรือการอนุรักษ์

แหล่งธรรมชาติ : อันมีคุณค่าโดดเด่นทางวิทยาศาสตร์ หรือความงามตามธรรมชาติ การจะได้รับการพิจารณาให้อยู่ให้อยู่ในบัญชีรายชื่อแหล่งมรดกโลกทางธรรมชาติได้ในกรณีมีคุณสมบัติโดดเด่นตามหลักเกณฑ์ข้อใดข้อหนึ่งหรือหลายข้อ ดังต่อไปนี้

1. เป็นตัวอย่างเด่นชัดในการเป็นตัวแทนของวิวัฒนาการสำคัญ ๆ ในอดีตของโลก รวมทั้งแหล่งที่เป็นตัวแทนของยุคสำคัญ ๆ ในอดีต เช่น ยุคของสัตว์เลื้อยคลานซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการความหลากหลายทางธรรมชาติบนพื้นโลกหรือยุคน้ำแข็ง ซึ่งมนุษย์ดึกดำบรรพ์และสิ่งแวดล้อมเกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมาก หรือ

2. เป็นตัวอย่างเด่นชัดในการเป็นตัวแทนของขบวนการที่สำคัญทางธรณีวิทยาหรือวิวัฒนาการทางชีววิทยาและปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่กำลังเกิดอยู่ ลักษณะนี้แตกต่างจากหลักเกณฑ์ในข้อ 1 กล่าวคือจะเน้นขบวนการที่กำลังเป็นอยู่ของชุมชนพืชและสัตว์ การเกิดของสภาพภูมิประเทศต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นแผ่นดิน ทะเล และแหล่งน้ำผิวดิน ลักษณะดังกล่าวนี้จึงรวมถึง (ก) ขบวนการทางธรณีวิทยา ภูเขาไฟ หรือภูเขาไฟ (ข) วิวัฒนาการทางชีววิทยา ตัวอย่างของกลุ่มสิ่งมีชีวิต เช่น ป่าไม้เขตร้อน ทะเลทราย ที่ราบทุนดรา (ค) ปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ลักษณะภูมิประเทศที่มีการทำเกษตรกรรมขั้นบันได หรือ

3. เป็นแหล่งที่เกิดจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์หายากเป็นพิเศษ เช่น การเกิดหรือแหล่งที่มีความงดงามทางธรรมชาติกว่าพื้นที่อื่น ๆ เช่น ระบบนิเวศที่มีลักษณะพิเศษ

สภาพทางธรรมชาติ (ตัวอย่างเช่น แม่น้ำ ภูเขา น้ำตก) แหล่งรวมความหนาแน่นของสัตว์ สภาพทัศนียภาพที่มีพืชพรรณชนิดเป็นองค์ประกอบและแหล่งรวมความผสมผสานระหว่างองค์ประกอบทางธรรมชาติและวัฒนธรรม หรือ

4. เป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของชนิดพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ที่หายากหรือที่ตกอยู่ในภาวะอันตรายแต่ยังสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ ซึ่งรวมถึงระบบนิเวศอันเป็นแหล่งรวมความหนาแน่นของพืชและสัตว์ที่ทั่วโลกให้ความสนใจด้วย

ในการได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเมืองมรดกโลกนั้น หลวงพระบางได้ผ่านเกณฑ์ 3 ข้อของการเป็นมรดกทางวัฒนธรรมในข้อที่ (2), (4) และ (5) ใจความสำคัญที่บ่งบอกถึงความเป็นเมืองทางวัฒนธรรมของหลวงพระบางที่ทำให้หลวงพระบางได้รับการเป็นมรดกโลก คือ

เมืองหลวงพระบางได้แสดงออกถึงลักษณะที่ยอดเยี่ยมในความสำเร็จของการผสมผสานโครงสร้างสถาปัตยกรรมแบบท้องถิ่นดั้งเดิมและโครงสร้างแบบในเมืองของยุคอาณานิคมที่ยุโรปได้เป็นผู้นำในช่วงของศตวรรษที่ 19 และ 20 ด้วยภูมิทัศน์ของตัวเมืองที่พิเศษต่อการที่จะได้รับการอนุรักษ์เป็นอย่างดี สิ่งนี้ทำให้เป็นอย่างกระจ่างต่อช่วงเวลาของการอยู่ร่วมกันของสองวัฒนธรรมที่แตกต่าง (<http://www.Ovpm.org/ville.asp>)

2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลศึกษาของ ยูพิน บัวคอม (2542) พบว่า องค์กรดั้งเดิมของชุมชนก่อนถูกแทรกแซงจากภายนอกเป็นการรวมตัวของคนในชุมชนเพื่อดำเนินกิจกรรมในด้านต่าง ๆ ทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรม เป็นการรวมกลุ่มตามธรรมชาติในลักษณะการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การดำเนินงานขององค์กรไม่สลับซับซ้อนกฎกติกา มีทั้งที่เขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษรและไม่ได้เขียนเป็นลายลักษณ์อักษรที่สมาชิกขององค์กรร่วมกันกำหนดขึ้น ซึ่งสมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในกิจกรรมและการตัดสินใจ และเน้นการระดมทุนภายในองค์กรเป็นสำคัญ

หลังจากองค์กรดั้งเดิมถูกแทรกแซงจากภายนอก องค์กรได้ปรับเปลี่ยนไปในลักษณะการมีส่วนร่วมและการช่วยเหลือตนเองลดลงและจะไปพึ่งพิงราชการมากขึ้น กฎกติกาขององค์กรจะเน้นลายลักษณ์อักษรเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพราะหน่วยงานที่เข้าไปแทรกแซงในชุมชนจะเป็นผู้กำหนดกติกาให้องค์กรชุมชน การดำเนินงานมีความสลับซับซ้อนและเป็นทางการมากขึ้น ในขณะที่ตัวองค์กรได้ถูกลดระดับบทบาทลงและรัฐได้เข้าไปทำหน้าที่แทน ทำให้องค์กรมีการพึ่งพาภายนอกมากขึ้น

ผลของการศึกษาของ (รัตนะ บัวสนั่น และคณะ, 2541) การเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมของหมู่บ้านมีการแพร่กระจายของวัฒนธรรมสังคมเมืองเข้ามาสู่หมู่บ้าน โดยเฉพาะ ความทันสมัย

สมัยทั้งในส่วนและเทคโนโลยีที่ให้ความสะดวกสบาย เช่น วิทยุ โทรทัศน์ รถยนต์ รถจักรยานยนต์ เป็นต้นรวม ถึงการแต่งกาย ซึ่งเป็นผลมาจากการยอมรับสิ่งใหม่ ๆ ของชาวบ้าน ส่วนในเรื่องของ ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ทางศาสนา และการปฏิบัติคนต่อผู้อาวุโส ความเชื่อเรื่องโชคลาง ของขลัง สิ่งเหล่านี้ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก

ผลการศึกษาของชุมชนบ้านท่าไคร้เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของอีกหลาย ๆ ชุมชนจาก(รายงานการวิจัย ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่) ชุมชนในภาคเหนือที่ได้รับแรง กระทบจากภายนอก พิธีกรรมและรูปแบบการถ่ายทอดของวิถีชีวิตที่ได้มีรูปแบบค่อย ๆ หดหายไป ตามการเวลา ความทันสมัยหรือความเป็นเมือง (Urbanization) ทำให้ชาวบ้านสูญเสียความเป็นตัว ตนที่มีรากเหง้าทางประวัติศาสตร์ เราอาจมองไปในอนาคตว่า ชุมชนชาวบ้านอาจเป็นเพียงหมู่บ้าน หลวม ๆ ตามการจัดตั้งของรัฐที่ปราศจากรากแก้วทางวัฒนธรรมที่หล่อเลี้ยงจิตใจ

วัฒนธรรมและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตแบบที่เคยได้รับการถ่ายทอดค่อย ๆ ถูก ทอนลง ค่อย ๆ หายไปไม่เห็นความสำคัญเช่นเดิม และอาจกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมชุมชนนี้มีใช้ สิ่งร้อยรัดชาวบ้านอีกต่อไป ความเป็นคนอื่นและของคนนอกและคนแปลกหน้าเกิดขึ้นมาแทน บ้านอาจถูกมองว่าเป็นเพียงสถานที่ที่จะพบกันตอนอาหารค่ำหรือเป็นเพียงที่พักอาศัย ความหมาย ทางสถาบันหายไป

ผลการศึกษา พบว่า การเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมือง ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม ตามอารยธรรมตะวันตก การขยายความเจริญลงสู่ชนบท มุ่งเน้นการเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ การคมนาคมสะดวกสบายขึ้น การติดต่อสื่อสารสามารถติดต่อกันทุกมุมโลก สื่อทางวิทยุ และ โทรทัศน์ มุ่งเน้นการบริโภคนิยม ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางด้านวัฒนธรรมกับชุมชนอื่นมากขึ้น เกิดการแย่งชิงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติทั้งในและนอกชุมชน สิ่งที่เกิดขึ้นตามมาส่งผลทำให้เกิด การเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศชุมชน สิ่งมีชีวิตที่อาศัยในระบบนิเวศวิทยาเกิดการเคลื่อนไหวปรับ โครงสร้างให้เกิดความสมดุลเพื่อความอยู่รอด ในหมู่บ้านคอยตัวเกิดปัญหาเช่นเดียวกับสิ่งที่เปลี่ยน แปลงเกิดขึ้น ทำให้วิถีชีวิต ความเป็นอยู่หลังการเปลี่ยนแปลง มีลักษณะทั้งด้านที่ดีขึ้นและเลวลง

ดวงจันทร์ อาภาวัชรุตร์ เจริญเมือง (2537) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การเจริญเติบโตของเมือง และสถานะแวดล้อมของเมืองเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาประเด็นต่าง ๆ ดังนี้ ศึกษาการ เปลี่ยนแปลงของสังคม ผลกระทบ สาเหตุความคิดเห็นของประชาชน วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของ สังคมเมืองเชียงใหม่ ซึ่งการวิจัยนี้มีข้อสรุปว่าทุก ๆ เมืองมีข้อจำกัดของมันเอง ซึ่งเป็นขีดจำกัด สำหรับการเจริญของเมือง ถ้าเมืองเติบโตมากเกินไปปราศจากการวางแผนและทิศทางที่แน่นอน เมืองจะเสียเอกลักษณ์และจะต้องเผชิญปัญหาสถานะแวดล้อมเสื่อมโทรมซึ่งต้องใช้งบประมาณมาก

ในการแก้ไข และในบางด้านอาจจะเป็นการสูญเสียตลอดไป ดังเช่นกรณีของเมืองเชียงใหม่ที่สูญเสียเอกลักษณ์ และความน่าอยู่ของเมืองไปอย่างมาก และยากที่จะให้คืนเหมือนเดิม

งานเขียนของ Herbert Girardet (2539). พิกพ อุดมอิทธิพงศ์ แปล ได้เขียนไว้ว่าการขยายตัวของเมืองซึ่งเป็นแนวโน้มที่เคยเกิดมาก่อนในสหรัฐอเมริกาและยุโรป บัดนี้ได้แผ่ขยายตัวออกไปทั่วโลกแล้ว และเป็นครั้งแรกที่ศูนย์กลางดังกล่าวได้เริ่มเคลื่อนย้ายตัวมายังประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายช่วงระหว่าง ค.ศ. 1950 – 2000 คนประมาณหนึ่งถึงสี่พันล้านคนจะต้องกลายเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในเมืองในประเทศกำลังพัฒนา เพราะว่าเรื่องของการเงินและเศรษฐกิจของบรรดาชนชั้นนำทั้งหลายอยู่ในเมือง จึงเป็นเหตุให้เมืองขยาย และพัฒนามาตรฐานการดำเนินชีวิตแบบชาวเมือง

ปัญหาของความจุคนของเมืองต่าง ๆ ทางประวัติศาสตร์ของแหล่งเสื่อมโทรมเหล่านี้ส่วนเต็มไปด้วยการเผชิญหน้าระหว่างผู้กระทำผิดกฎหมายกับเทศบาล และเจ้าหน้าที่ในเขตเมืองรวมทั้งเจ้าของที่ดินเอกชน เจ้าหน้าที่มักมุ่งแต่เพียงพักอาศัยเหล่านี้เป็นสิ่งจุคนและวิธีการเดียวที่จะกำจัดปัญหานี้ให้หมดไปคือการโยกย้ายทิ้งเสีย สิ่งปลูกสร้างเหล่านี้มักจะตั้งอยู่พื้นที่ที่มีคุณค่าในการพัฒนา อันเป็นเหตุให้เมืองต่าง ๆ ส่วนมากในประเทศกำลังพัฒนา มักจะปรากฏเรื่องราวของการบังคับไล่รื้ออยู่เสมอโดยการไล่พวกจรจัดออกจากบ้านของพวกเขาเองก่อน จากนั้นก็อาศัยรถบัสขนคนเหล่านี้ไปอยู่ในที่ไกลออกไปอย่างไรก็ตามหากมีโอกาสเมื่อใดพวกเขาเหล่านี้ก็พยายามกระเสือกกระสนกลับมาสร้างบ้านของตัวเองในเมืองอีก

การที่ทำให้ชุมชนเปลี่ยนแปลงอีกแบบหนึ่งคือการรื้อบ้านแบบเดิมทั้งนั้นหมายถึงการทำลายชีวิตชุมชนที่เอื้อเพื่อเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ไปด้วยในขณะที่กระแสนิยมซึ่งผลักดันโครงการก่อสร้างที่พักอาศัยในโลกใหม่อันทำทลายกำลังพุ่งสูงขึ้นมีความพยายามเพียงเล็กน้อยที่จะศึกษาถึงชุมชนที่กำลังถูกทำลายล้างไป มักจะไม่ค่อยมีการถามกันว่าจริงๆ แล้วชาวเมืองเหล่านั้นอยากจะเข้าไปอยู่ในกล่องสี่เหลี่ยมกลางอากาศจริงหรือ และในเฉพาะประเทศอังกฤษมีการโยกย้ายจนจำนวนถึงสามล้านคนออกจากชุมชนเก่าแก่ในระหว่าง ปี ค.ศ. 1955 – 1975

จำนวนคนในเมืองเพิ่มมากขึ้น เมืองกลายเป็นแหล่งการปฏิวัติ การปฏิวัติอันเป็นผลพลอยได้จากกระบวนการผลิตในเมืองในรูปของก๊าซของเหลวและของแข็งเกิดขึ้นเนื่องจากความไม่ตระหนักรู้ถึงความจำเป็นที่จะต้องทำให้เมืองมีความยั่งยืน อย่างมลพิษจากอุตสาหกรรมจะกลายเป็นมรดกทางสิ่งแวดล้อมที่ตกทอดไปสู่คนรุ่นต่อไปอีกไม่รู้กี่ชั่วอายุคน ซึ่งต้องหาวิธีการกำจัดเมืองเป็นปรสิตรื้อแล้วร้าย เพราะไม่เคยใส่ใจต่อความเข้มแข็งของสิ่งมีชีวิตอันเป็นถิ่นอาศัยของตนเอง ซึ่งในที่นี้เราเรียกว่า กายา หรือโลกธรรมชาติ หากว่าเมืองดำรงอยู่ต่อไปโดยที่มีส่วนทำลาย กายาตัวมันเองก็จะได้รับความเดือดร้อนเช่นเดียวกัน

การศึกษาเรื่องโครงการพัฒนาเพื่อฟื้นฟู และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมบริเวณวัดพระธาตุคอกย
สุเทพราชวรวิหาร เทรต้นกรุป, ออยทูลล์ประเทศไทย และแบ็ค แอนด์ วิทซ์ชาย บริษัท(2538)พบว่า
ปัจจุบันบริเวณวัดพระธาตุคอกยสุเทพถูกรบกวนด้วยกลิ่นเหม็นและสภาพอากาศจากกองขยะที่
เคลื่อนกลาด มีหนูและแมลงต่างๆ ชุกชุม นอกจากนี้สถานที่พักอาศัยและร้านค้าที่ยังอยู่กันอย่าง
หนาแน่นขาดความเป็นระเบียบเรียบร้อย ซึ่งเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ลายทัศนียภาพของบริเวณ
ศาสนสถานศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง นอกจากนี้ระบบน้ำใช้และน้ำทิ้งตลอดจนการขาดการบำบัดน้ำ
เสีย สิ่งปฏิถุฑ เป็นอีกปัญหาหนึ่งที่ทำให้เกิดความเสื่อมโทรมและสร้างมลภาวะต่อบริเวณ โดยรอบ
ของหมู่บ้าน หมู่ที่ 9 และวัดพระธาตุคอกยสุเทพ จากการศึกษาพบว่าแหล่งท่องเที่ยววัดพระธาตุคอกย
สุเทพวรวิหารมีร่องรอยของการถูกรบกวนกระทบกระเทือนทางสภาพแวดล้อมและนับวันจะยิ่งเลวร้ายลง
ทุกทีจนส่งผลกระทบต่อความเป็นเอกภาพของ โครงสร้างสัตว์ พืช และสุขภาพของมนุษย์

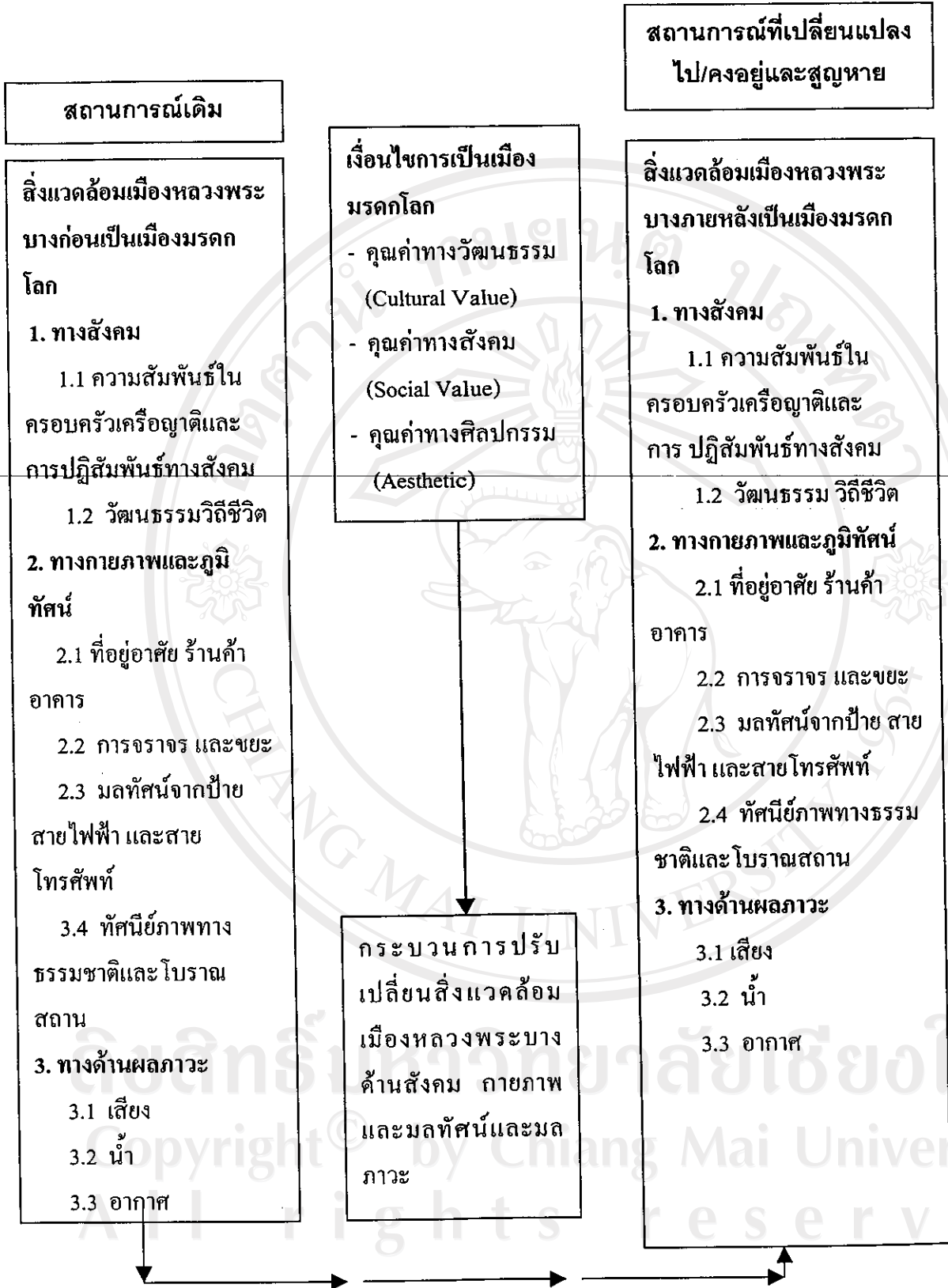
The logo of Chiang Mai University is a circular emblem. In the center is a detailed illustration of an elephant standing and facing left. The elephant is surrounded by a decorative border. Below the elephant, the text "CHIANG MAI UNIVERSITY 1964" is written in a circular path. On either side of the elephant, there are stylized floral or sun-like symbols.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

2.7 กรอบแนวคิดในการศึกษา

ในการวิจัยครั้งนี้ อาศัยแนวคิดการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม แนวคิดนิเวศวิทยา วัฒนธรรม แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม หลักการและยุทธวิธีของการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง ซึ่งเป็นปัจจัยภายในที่มีผลต่อการปรับเปลี่ยนสิ่งแวดล้อมเมืองหลวงพระบาง ในช่วงก่อนการประกาศเป็นเมืองมรดกโลก และปัจจัยภายนอก เช่นการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม และการเลียนแบบวัฒนธรรมจากผู้มาเยือนเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางสิ่งแวดล้อมเมืองหลวงพระบางภายหลังเป็นเมืองมรดกโลก ท่ามกลางกระแสการพัฒนาเศรษฐกิจระบบทุนนิยมที่สอดคล้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อม อันนำไปสู่การพัฒนาชุมชนเมืองแบบองค์รวม (Development Holistic) ซึ่งมุ่งเน้นความเจริญทางด้านวัตถุควบคู่ไปกับการจัดการสิ่งแวดล้อม เมืองอย่างเหมาะสมกับการประกาศเป็นเมืองมรดกโลก เพื่อการรองรับการปรับเปลี่ยนสิ่งแวดล้อมเมืองในอนาคต

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวคิดในการศึกษา